

crkva u svijetu

OSVRTI I PRIKAZI

PER PROCELLAS AD PORTUM

Osvert na životno djelo dra Bože Milanovića:

Hrvatski preporod u Istri, knjiga I, 1967, knjiga II, 1973.

Izdanje Istarskog književnog društva sv. Ćirila i Metoda, Pazin.

Duro Kuntarić

Povjesničari trebaju i moraju da budu točni, istiniti i bez strasti. Ni interes ni strah ne smiju ih skrenuti sa staze vrline, kojoj je mati historija, suparnica vremena, čuvarica radova, svjedokinja prošlosti, primjer i učiteljica sadašnjosti, sarjetnica budućnosti.

Miguel de Cervantes Saavedra (prijevod Ise Velikanovica)

O Milanovićevim se knjigama malo pisalo u našem tisku; iako one sadrže preko tisuću stranica bogatim sadržajem s 1795 bilježaka iz arhivskih i drugih vrela iz dalje i bliže prošlosti. Istra je stara hrvatska politička patnica. Pretrpjela je mnogo na mučilištu tog hrvatskog Joba. Osobito pod mletačkom vlasti oko 450 godina na krajnjim zapadnim granicama naše zemlje. Čuvala je naše vjekovne tradicije i očuvala naš živalj svojoj hrvatskoj (a na sjeveru slovenskoj) domovini. Nisu bile manje patnje ni pod austrijskim jarmom, a naročito u vrijeme ratova i kuge. I nije nikakvo iznenađenje što je književna revija *Marulić* u posljednjem broju svoga VI. godišta (1973) nazvala Milanovićevo djelo »kompendijem povijesnih zbivanja u Istri«. Hrvatski su povjesničari pisali povijest Istre samo novijeg doba i većinom u obliku članaka pa ni obraženiji Hrvati nisu znali o narodnom životu u Istri gotovo ništa ili tek malo vremena prije 1880. osim nešto o Dobrili.

Božo Milanović obradio je život i djelo biskupa Dobrile opsežno, zatim narodnu borbu, djelovanje zastupnika u carevinskom vijeću, u pokrajinskom saboru u Poreču, u općinama, djelovanje hrvatskih svećenika, borbu za narodne škole, iredentu, prvi svjetski rat, fašizam, nasilja aneksije Istre, naš otpor pod Italijom, borbeno i političko oslobođenje Istre. Pisac je u svojim knjigama obuhvatio narodni život našega življa za sve vrijeme od propasti Mletačke republike godine 1797. kada su Francuzi Campoformijskim mirom izručili Veneciju i njezine zemlje na Apeninskom poluotoku sve do Ečave zajedno s Mletačkom Istrom, Kvarnerskim otocima i Dalmacijom njezinu najvećem neprijatelju Austriji — za Belgiju, njemačke posjede na lijevoj obali Rajne i Lombardiju. Tako je konačno propala trinaest stoljeća stara Republika »vjerenaica Jadranskog mora«. Neprijatelji su joj se rugali da je sramotno umrla nemoćna i stara a da se nije ni pokušala braniti. Talijanski pisac Luigi Carrer

pisao je o njoj: »Utemeljena na moru, odrasla u trgovini, podignuta bogatstvom, počela se rušiti onoga dana, kada je nevjerna svojim obećanjima jednom rukom pružila prsten moru kao svojem zaručniku, dok se drugom rukom hvatala u preljubni zagrljaj.«

No brzo su se mijenjali vlastodršci istarskog područja. Mirom u Šenbrunu nakon bitke kod Asperna i Wagrama 1809. službeno je stvorena nova državna tvorevina »Ilirske pokrajine francuskog carstva«, koje je od Italije dijelila rijeka Soča od izvora do ušća. Nestala je i ta ilirska tvorevina, koju nije volio istarski narod zbog njezina neprijateljskog odnosa prema Crkvi, poslije sloma Velike armije u Rusiji. Sve je to područje pripalo sklopu austrijske carevine, u kome je ostalo sve do rasula Monarhije 1918. Ukida se feudalizam, ali se pojavljuju već prvi pokušaji iredente u Istri.

Božo Milanović je pravi, iskreni istarski Hrvat te je i sam sudjelovao u spasavanju narodnog jezika izdavanjem hrvatskih novina i velikog mnoštva knjiga, dok je to pod Italijom bilo dopušteno, i posebice brigom za hrvatske sjemeništarce u talijanskim sjemeništima da se tako osigura narodna svijest kod budućih istarskih svećenika. Sa svake stranice njegovih knjiga prosijeva žarka ljubav za hrvatski živalj u Istri kao i za Slovence na sjeveru Istre. Kao mlad čovjek, još kao srednjoškolac, pa bogoslov i mladi svećenik zagrijava se načelima mladog hrvatskog katoličkog đačkog pokreta, koji je strujio iz Zagreba u sve dijelove tadašnje Austro-Ugarske monarhije. Uživio se u životni put biskupa Dobrele i polazi stazama biskupa Mahnića. Ovaj neustrašivi svećenik i rodoljub četvrt stoljeća živi u Trstu, ali otvorenim očima prati život svoga naroda, s njim živi i s njim nosi breme njegovih patnja.

Sukobljuje se s iredentom, s Legom nazionale, proživljuje doba otvaranja prvih osnovnih škola Družbe sv. Ćirila i Metoda, opredjeljuje se za narodno obrambeni rad i usvaja smjernice koje propovijeda i širi Đački Vjesnik *Luči* još prije prvog svjetskog rata; sav se predaje radu i brizi za očuvanje narodnog života, materinskog jezika u životu naroda, obitelji i pojedinaca, čuvanju vjerskih i narodnih običaja, uvijek iz ljubavi prema narodu — izlažući se osobnim nepravilnostima, drži visoko ponosnu glavu. Ni intervencije ni konfinacije, Musolinijev fašizam, ni počinjena zvjerstva, suđenja, strijeljanja, paleži sela i kulturnih domova i škola nisu ga mogli slomiti; uništavanje hrvatskih tiskara i novinarstva, oskvrnjivanje grobova i potalijančevanje obiteljskih i kršnih imena, borba u rimskom parlamentu u pitanju školskog zakona (slučaj dr Engelbert Besednjak), glad i oskudice svake vrste učvršćuju ga da ustraje ur brizi i radu za Boga, pravdu i svoj patnički hrvatski narod.

Za vrijeme prvog svjetskog rata, Beč vrši evakuaciju istarskog stanovništva i ne dopušta da se naš živalj prebacuje među sunarodnjake na jugu monarhije, tj. među Hrvate u naše krajeve; bečka antislavenska politika strahovala je od utjecaja slobodarskih težnja koje su i na jugu sve jače izbijale. Milanović i uz takve okolnosti surađuje s istarskim prvacima u borbi za očuvanje naroda (spasavanje djece od gladi!), diže klonule duše i ojačana srca podržavajući vjeru i nadu u novu budućnost, bolju i sretniju.

O Kalvarijama koje je istarski hrvatski živalj pretrpio u doba prvog svjetskog rata i poslije okupacije Istre, o prisvajanju Rijeke, fašističkim progonima, teškom mučilištvu Istre — do danas je dovoljno pisano i u drugim izdanjima. Potresno je do u potankosti nanizao te nevolje Ernest Radetić u knjizi *Istra pod Italijom*. Za fašizma nije se smjela ni u crkvi čuti hrvatska riječ. Pjesnik Domjanić ispjevao je prekrasnu pjesmu s naslovom *Na Kvarneru*. Nad dragom je Istrom pao mrak. Doista je suviše polno ponavljati tragiku našega življa u Istri pod tuđinskim jarmom. Zadivljuje do neshvatljivosti da je taj osiromašeni i osirotjeli svijet mogao izdržati u bijedi i gladi u propasti i uništenju plodova zemlje i svojih domova te uza sve to sačuvati svoju djedovinu i svoje tradicije, svoj materinski hrvatski jezik i običaje. Održalo ga je bezgranično pouzdanje u providnost i naše hrvatsko, njegovo svećenstvo. Ono je bilo u svemu izjednačeno u patnjama, progonima i svakoj oskudici sa svojim narodom. Ono je u njemu podržavalo vjeru i nadu u zoru koja je morala doći.

Milanovićeve knjige treba uzeti i čitati, i iz njih učiti. On je zadužio ne samo Istru nego i sve nas svojim životnim djelom kao jedan među rijetkim još živim svjedocima prošlih dana, koji se nikada više neće povratiti.

Ovaj ovako općeniti i samo djelomičan prikaz Milanovićeva rada, njegovih knjiga i upornog truda najbolje ćemo završiti ako iznesemo glasove koji nam svjedoče za to da se je on pridržavao onih smjernica koje smo uzeli za motto ovom osvrtu. Njegovo je djelo objektivno i historijski istinito. Ono i u ove dane, kad se pojavljuju neosnovane aspiracije na naš integritet, pruža dokaz za opravdanost naše obrane. Koristit ćemo se tek malim izvancima iz članka Darka Stuparića koji je objavljen u zagrebačkom Vjesniku (27. X 1973) pod toplim naslovom: »Na tradicijama Dobrile i svećenika glagoljaša«. Stuparić iznosi: Odlučna narodna svjedočanstva trojice predstavnika hrvatskih istarskih svećenika Tome Banka, Leopolda Jurca i Bože Milanovića više nego u trosatnom saslušanju pred komisijom za razgraničenje 1946. godine imala su osobitu težinu i važnost te su njihovi podaci iz crkvenih statistika potvrđivali neposredno i odlučno ispravnost podataka popisa izvršenog 1945. godine kao i ispravnost jugoslavenskih postavki. Već u srpnju 1945. godine u pazinskom franjevačkom samostanu sastali su se istarski svećenici i zaključili da Istru treba priključiti Hrvatskoj i Jugoslaviji. U rujnu iste godine pozvao je tadašnji predsjednik hrvatske vlade dr Vladimir Bakarić msrga Milanovića u Zagreb da napiše razloge za priključenje Istre (pa i Trsta). Nekoliko takvih članaka predao je Milanović osobno dru Bakariću. U listopadu te godine održana je pod Bermom velika spomen svečanost povodom 16-godišnjice smrti Vladimira Gortana. S govornice se obratio msgr Milanović narodu sa svećenikom Štifanićem. Poslije toga je *Glas Istre* pisao: »O svijetlim tradicijama istarskog svećenstva koje nastavlja svijetle tradicije istarskih svećenika glagoljaša«. Poslije godine 1918. kada je sva hrvatska inteligencija morala otići iz Istre, a fašizam ulagao sve sile da nas izbriše kao narod, tada su hrvatski svećenici ostali kao jedini hrvatski školovani ljudi u Istri. U lipnju te iste godine odlazi Milanović kao član delegacije Julijske krajine u Pariz da tamo predobije javno mišljenje za našu tezu o pripojenju Istre.

Sav taj svoj rad, to svoje životno djelo, sabrao je Milanović u ove svoje dvije knjige. Kao crvena nit u njima se proteže i izbija na vidjelo uloga hrvatskog katoličkog svećenstva u buđenju i održanju narodne svijesti hrvatskog naroda, potvrđuje udio i doprinos istarskog svećenstva i Crkve u Istri. Upravo u najodlučnijim trenucima, kad se radilo o Istri — biti ili ne biti, upravo s tim najodlučnijim momentima završio je Milanović svoju drugu knjigu. Taj završetak bjelodano ukazuje na činjenicu da je Zona B sporazumno i dogovorno pripala Hrvatskoj, odnosno Jugoslaviji. Na 614. stranici druge knjige utvrđuje Milanović povijesne činjenice: Kako nije došlo do sporazuma između Jugoslavije i Italije o osobi guvernera Slobodnog teritorija Trsta, to su Britanija i Sjedinjene Američke Države 8. listopada 1953. izjavile da će za godinu dana povući svoje čete te su predložile Italiji i Jugoslaviji da se međusobno nagode. Ni Britanija ni Sjedinjene Američke Države nijesu željele da nakon toga roka pomažu Italiji. Kad su se nakon toga roka talijanske čete počele kretati u pravcu prema Trstu s očitom namjerom da okupiraju zonu A i B, maršal Tito naredio je djelomičnu mobilizaciju te je u blizini zone A održao odlučan govor. Napokon je nakon osam mjesječnog pogađanja došlo do sporazuma potpisanog u Londonu, do Memoranduma o suglasnosti između vlade Jugoslavije, Italije, Sjedinjenih Američkih Država i Britanije o Slobodnom teritoriju Trsta. Tim londonskim sporazumom određeno je da Italija zadrži Trst, to jest zonu A, a Jugoslavija zonu B. *Dne 25. listopada 1954. ujutro preuzele su jugoslavenske čete već okupiranu zonu B kao vlastitu zemlju*, a Savezna je narodna skupština još posebnom rezolucijom odobrila spomenuti londonski sporazum. Tada su sela u zoni B koja su pripala Jugoslaviji izvjesila narodne zastave, a na cesti ispred bloka na Škofijama stanovništvo je podiglo veliki slavluk ukrašen zastavama i natpisom »Dobro došli«.

I dr Ferdo Čulinović u knjizi *Priključenje Istre Jugoslaviji* na stranicama 114—122. iznosi jednaki prikaz toga sporazuma. Poslije toga naša granica prema Italiji bila je jedna od najotvorenijih granica na svijetu i utvrđivali su se dobri susjedni odnosi. Uz londonski sporazum bila je priključena i geografska karta.

Per procellas ad portum

Tako je Istra nakon više stoljeća stigla u luku svoje majke Domovine kao njezin neosporni integralni dio.

Drago nam je da je Božo Milanović, nestor hrvatskog istarskog svećenstva, držeći se povijesne istine objavio ovo svoje životno djelo baš u Istarskom književnom društvu sv. Ćirila i Metoda u Pazinu kao svijetao dokaz rodoljublja našeg hrvatskog istarskog svećenstva. Svojim je stručnim radovima tako pružio našoj historiografiji djelo trajne i neprolazne vrijednosti. Trebalo bi da Milanovićeve knjige rese svaku javnu knjižnicu u našem narodu, koji bi ih trebao čitati i iz njih učiti kako se voli svoj narod i kako se za njega nesebično živi.*

IZNOVA OTKRIVENO EVANĐELJE

(Carlo Carretto, *Pisma iz pustinje i Bog koji dolazi*, izdavač Radosna vijest, Sarajevo, 1973. i 1974. Preveli Svevlad Slamnig i Zvonimir Baotić)

Ratko Perić

Uredništvo «*Radosne vijesti*» u Sarajevu, u knjižnici obnovljenog »*Vrela života*«, izdalo je prošle godine *Pisma iz pustinje*, a ove godine knjigu *Bog koji dolazi*, prijevode dviju duhovnih zbirki talijanskog pustinjaka C. Carretta. S dužnom se zahvalnošću, i prema piscu i prema izdavaču, osvrćemo na ove dvije knjige koje su — može se bez i malo pretjeravanja reći — vrlo značajna prilozi za naše molitveno i razmatralačko gradivo. Obje zbirke promatramo kao jednu cjelinu, jer se ne radi samo o istom piscu već i o istim mislima i sadržaju iznesenu i opetovanu uvijek na nov i zanimljiv način. Svaki će čitatelj s lakoćom uvidjeti da su ta dva pisana svjedočanstva iskren odraz ne samo evanđeoske već i cjelokupne biblijske poruke izražene u onim temeljnim stavovima čovjeka prema Bogu, blišnjemu i sebi samomu: u vjeri i molitvi, ljubavi i vlastitoj samosvijesti. Nije stoga čudo da je Carrettovo polazište za sve Biblija, odnosno Evanđelje. Pisac je u svom dugogodišnjem pustinjskom bivanju, stekao dragocijena iskustva koja nam prenosi u svojim djelima. Najupadljivija je spoznaja: evanđeoska neočekivanost i novost. Evanđelje se naime može promatrati samo cjelovito. Ne mogu se trgati pojedini odlomci i misaoni ili rečenički sklopovi i njima vitlati u svojim dokazima. Krist ne propovijeda samo o miru i popuštanju, ljubavi i oproštenju, dobroti i raju, milosrđu i sreći, već isto tako govori o pravdi i maću, vatri i vihoru, revoluciji svijesti i žrtvi, o paklu, o mogućnosti neodgovora na Božji govor. Obje su knjige protkane evanđeoskim paradoksalnim rječnikom i korjenitim dijalektičkim jezikom. Zamjetna zanimljivost ovih knjižica jest u načinu prikazivanja misli koje neprestano prati slikovitost iz života.

Knjižica *Pisma iz pustinje* jest skup Carrettovih pisama njegovim prijateljima, zapravo svima nama. »Ništa sustavno, ništa važno«, kako to on ističe u svojoj skromnosti. »Nekoliko misli sazrelih u samoći, a sve se odnose na djelatnost koja je bila, bez ikakve sumnje, najveći dar što mi je podarila Sahara: na molitvu« (14). Na stranicama svoga djela ovaj nam produhovljeni *mali brat* prikazuje svu moguću izvraćenost naše ljudske *molitve*. Razotkriva nam naše lažne ciljeve ispod kojih katkada leže obične i sebične lešine. Molitva je dubokosvjesna raščlamba *nas samih* u zajedništvu s *drugima* pred *Bogom!* Mi doduše vjerujemo u Boga i molimo mu se, ali to obavljamo vrlo često tako »kao da upućujemo molbu nekom uredu od kojega ne očekujemo skoro ništa« (13). Doživljaj *ljubavi* prema blišnjemu progoni ga kroz cijelu knjigu. Riječ je o ljubavi činiteljskoj, čistiteljskoj, sveobuhvatnoj, koja je neprestano spremna

* Milanovićeve se knjige mogu naručiti kod Istarskog književnog društva sv. Ćirila i Metoda, Gupčeva 2, 52300 Pazin.